

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદની ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલતમાં
અપીલ ફોમ ઓર્ડર નં.૩૫૩ ઓફ ૨૦૧૫
વિથ
સીવીલ એપિલિકેશન નં.૧૨૭૪૨ ઓફ ૨૦૧૫
ઈન
અપીલ ફોમ ઓર્ડર નં.૩૫૩ ઓફ ૨૦૧૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર.ડી. કોઠારી

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	હા
૨	પત્રકારને રીફર કરવામાં આવશે કે નહીં?	હા
૩	શું માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ ચુકાદાની ખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	ના

=====

ધી નાગફાના (ગોગાપુરા) પ્રાથમિક કુશી અને જ૧અપીલકર્તા (ઓ)

વિરુદ્ધ

ચંદાજી ગોલિયા ડીસા તાલુકા અને જપ્રતિવાદીઓ

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા (ઓ) નંબર ૧ – જર તરફે વકીલ શ્રી બી. એસ. પટેલ, શ્રી ચિરાગ બી. પટેલ.

પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧ તરફે શ્રી પર્સી કવિના, વિ. વરિષ્ઠ વકિલ સાથે વકીલ શ્રી અનિલ એચ. પટેલ.

પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૫ તરફે ડી. એસ. દ્વારા નોટીસ બજવવામાં આવી.

=====

કોરમ:માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી આર.ડી. કોઠારી

તારીખ:૦૫/૦૫/૨૦૧૬

મૌખિક સામાન્ય ચુકાદો

૧. દાખલ. સામાવાળા તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી પટેલ એડમિશનની નોટિસની બજવણી જતી કરે છે. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની સંમતિથી, આ મેટર અંતિમ સુનાવણી માટે હાથ પર લેવામાં આવે છે.

૨. આ અપીલ ફોમ ઓર્ડર વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા વચગાળાની રાહત મંજૂર કરવાથી ઉદ્ભવે છે.

૩. સ્પેશિયલ સિવિલ સ્યુટ નં. ૨૫૨/૨૦૧૫ ની આંક ૫ ની અરજીમાં, વાદીની મુખ્ય પ્રાર્થના એ છે કે; પ્રતિવાદીઓ પોતે અને/અથવા તેમના એજન્ટો, નોકરો અથવા સોંપણીદાર વગેરેને તા. ૧૩.૦૩.૨૦૧૫ ના રોજ મળેલી મીટિંગમાં પસાર કરાયેલા વિવિધ ઠરાવોને (જેનો નંબર દાદના ખંડમાં આપવામાં આવેલ છે) અને તા. ૦૬.૦૪.૨૦૧૫ ના રોજ મળેલી મીટિંગમાં પસાર કરાયેલા ઠરાવોને – પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે – અમલમાં મૂકતા અટકાવવામાં આવે. અગાઉ તા. ૧૩.૦૩.૨૦૧૫ ના રોજ મળેલી મીટિંગમાં પસાર કરાયેલા ઠરાવોને ધ્યાનમાં રાખીને, નવી અને સૂચિત મંડળી એટલે કે પ્રતિવાદી નં. ૨ થી ૧૯ ની નોંધણી કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ તા. ૨૬.૦૪.૨૦૧૫ ના રોજ મળેલી મીટિંગમાં પસાર કરાયેલા ઠરાવોને ધ્યાનમાં રાખીને, નવી અને સૂચિત મંડળી એટલે કે પ્રતિવાદી નં. ૨૦ થી ૪૩ ની નોંધણી કરવામાં આવી હતી.

૩.૧. દાવાઅરજીમાં, સહકારી મંડળીની રચના કેવી રીતે થાય છે તે વાદીએ દર્શાવ્યું છે. ટૂંકમાં કહીએ તો, તેમાં જણાવ્યું છે કે સહકારી મંડળીની રચના માટે દસ પ્રમોટરો હોવા જોઈએ. ત્યારબાદ ગ્રામસભાની મીટિંગ બોલાવવાની રહે છે. ગ્રામસભાની તે મીટિંગમાં, આ ૧૦ વ્યક્તિઓને પ્રમોટરો તરીકે નામાંકિત

કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ, મંડળીના સભ્યો પાસેથી શેર ભંડોળ એકત્ર કરવાનું હોય છે અને ત્યારબાદ, સૂચિત મંડળીના નામે બેંક ખાતું ખોલાવવાનું હોય છે. આ અંગે બેંકનું પ્રમાણપત્ર એટલે કે ખાતું કાર્યરત હોવા અંગેનું પ્રમાણપત્ર મેળવવાનું હોય છે. મંડળીના સભ્યોએ ત્યારબાદ તલાટી-કમ-મંત્રી પાસેથી તેઓ ખેડૂત હોવાના પ્રમાણપત્ર સહિતના જરૂરી પ્રમાણપત્રો મેળવવાના હોય છે. ત્યારબાદ, અરજી અને સંબંધિત કાગળો સાથેની દરખાસ્ત તાલુકા વિસ્તરણ અધિકારી ને મોકલવામાં આવે છે. તાલુકા વિસ્તરણ અધિકારી આવી સામગ્રી મળ્યા પછી તેની ચકાસણી કરશે, જેમાં સ્થાનિક નિરીક્ષણનો પણ સમાવેશ થાય છે. આવી ચકાસણી કર્યા પછી અને તેઓ સંતુષ્ટ થયા પછી, તેઓ તેમના અહેવાલ સાથે કાગળો – મદદનીશ જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર (પંચાયત), ખેતી, ઉત્પાદન, સહકાર અને સિંચાઈ સમિતિ – ને મોકલી આપશે. આવી દરખાસ્ત મળ્યા પછી, મદદનીશ જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર (પંચાયત) સૂચિત મંડળીની નોંધણી સામે જો કોઈ વાંધાઓ હોય તો તે મંગાવતી જાહેર નોટિસ ઇશ્યૂ કરશે. આવી નોટિસ યોગ્ય રીતે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. જો સત્તાધિકારીને વાંધાઓ મળશે, તો તે યોગ્ય રીતે ધ્યાને લેવામાં આવશે. ત્યારબાદ, દરખાસ્ત સુપરવાઈઝરી કમિટીને મોકલવામાં આવશે. પછી સુપરવાઈઝરી કમિટીની સલાહ મુજબ, દરખાસ્તને એજન્ડામાં સામેલ કરવામાં આવશે. દરખાસ્ત ખેતી, ઉત્પાદન, સહકાર અને સિંચાઈ સમિતિ દ્વારા વિચારણા હેઠળ લેવામાં આવશે અને ત્યારબાદ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણો પર સહકારી મંડળી અસ્તિત્વમાં આવશે.

૩.૨. વ્યાપક રીતે કહીએ તો, સહકારી મંડળીની રચના ઉપર મુજબ કરવામાં આવે છે. પક્ષકારોના કેસ અંગે, ટૂંકમાં કહીએ તો, પ્રતિવાદીઓનું કહેવું એમ છે કે તેમની મંડળીની રચના કાયદા મુજબ છે. તેની સામે, વાદીનું કહેવું એમ છે કે મંડળીની રચનામાં બિનજરૂરી ઉતાવળ દાખવવામાં આવી છે અને આ પ્રક્રિયામાં, આ કેસમાં મંડળીની રચના સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૫૬૦/૨૦૦૩ અને અન્યમાં તા. ૦૭.૧૦.૨૦૦૬ ના રોજ વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં આ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશના ઉલ્લંઘનમાં કરવામાં આવી છે. વાદીએ અન્ય દલીલો પણ રજૂ કરી છે જેમાં એવી દલીલનો પણ સમાવેશ થાય છે કે મંડળીની રચના માત્ર રાજકીય હેતુ માટે છે અને તે APMC ની ચૂંટણીઓ અને અન્ય ચૂંટણીઓમાં હરીફો પર સરસાઈ મેળવવા માટે છે. તેની સામે પ્રતિવાદીનું કહેવું છે કે દાવો માત્ર રાજકીય હેતુથી દાખલ કરવામાં આવ્યો છે અને વાદીઓએ પ્રતિવાદીઓ પર ખોટો હેતુ આરોપિત કર્યો છે. પ્રતિવાદીએ સિવિલ કોર્ટના હક્કમતના અભાવ સહિતની અન્ય દલીલો પણ રજૂ કરી છે.

૪. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળવામાં આવ્યા.

૫. અપીલકર્તા તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી બી.એસ. પટેલે રજૂઆત કરી છે કે ગુજરાત સહકારી મંડળી અધિનિયમની કલમ ૧૬૬ હેઠળ સિવિલ કોર્ટની હક્કમત

બાધિત છે. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વાદી કોઈપણ વચગાળાની રાહત માટે હકદાર નથી કારણ કે વચગાળાની રાહત તરીકે માંગવામાં આવેલી રાહત મંજૂર કરવી એ દાવો મંજૂર કરવા સમાન ગણાશે. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વાદીઓ નારાજ વ્યક્તિ નથી, તેથી, વાદી દાવો દાખલ કરી શકે નહીં. વાદીને દાવો દાખલ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી. સુનાવણી સમયે વિજ્ઞાન વકીલ શ્રી પટેલે અધિનિયમની કલમો ૪, ૬, ૨, ૮, ૨૨, ૧૫૩, ૧૬૬ અને ૧૬૭ નો સંદર્ભ આપ્યો હતો. ૨૦૧૧ ના બંધારણીય સુધારાનો પણ સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો. સુધારા પરની છેલ્લી રજૂઆત પર આધાર રાખતા, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે મંડળીની રચના હવે મૂળભૂત અધિકાર તરીકે માન્ય છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિવાદીઓના મૂળભૂત અધિકારને પૂરતું મહત્વ ન આપવું એ ભૂલભરેલું ગણાશે.

૫.૧. વિજ્ઞાન વકીલ શ્રી પટેલે એવી પણ રજૂઆત કરી છે કે વાદી જેમના વિશે ફરિયાદ કરે છે તેમાંથી કોઈ પણ પ્રતિવાદી મંડળી દૂર દૂર સુધી વાદીની મંડળીના વિસ્તારમાં આવતી નથી અને વાદીનો વિસ્તાર અલગ છે. એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે માત્ર એક જ કિસ્સામાં, એક ગામમાં બે મંડળીઓ છે. રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વાદી દ્વારા આવા દાખલાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને બિનજરૂરી અતિશયોક્તિ કરવામાં આવી છે. વિજ્ઞાન વકીલ શ્રી પટેલે એવી પણ રજૂઆત કરી છે કે વાદી દ્વારા નુકસાનીનો દાવો કરવો તે જ દર્શાવે છે કે વાદીને

જે નુકસાન થવાની સંભાવના છે તે ન પૂરી શકાય તેવું નુકસાન નથી. વાદી દ્વારા દાવો કરાયેલ નુકસાનને નાણાકીય દ્રષ્ટિએ માપી શકાય તેમ છે. અધિનિયમની કલમ ૧૬૬ હેઠળ દાવાના બાધ અને અધિનિયમની કલમ ૧૬૭ હેઠળ વૈધાનિક નોટિસના અભાવ પર પણ ગંભીરતાથી ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. અંતે, વિદ્વાન વકીલ શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી છે કે વચગાળાની રાહત મંજૂર કરવા માટેના કોઈ પણ આવશ્યક તત્વો વાદીઓ દ્વારા પ્રસ્થાપિત થતા નથી.

૬. બીજી તરફ, વાદીઓ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન સિનિયર વકીલ શ્રી પર્સી કવિનાએ પડકારાયેલા હુકમના સંબંધિત ભાગ તરફ ધ્યાન દોર્યું છે. અપીલકર્તા દ્વારા પડકારાયેલા હુકમનો સંદર્ભ ન આપવા પર પણ વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ટિપ્પણી કરવામાં આવી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે હાલના કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં, કોર્ટની હકૂમતના વાંધાઓ અને નોટિસ ઈશ્યૂ ન કરવાના વાંધામાં કોઈ વજૂદ નથી. વિદ્વાન સિનિયર વકીલ શ્રી કવિનાની મુખ્ય રજૂઆત એ હતી કે – લગભગ તમામ મંડળીઓની દરખાસ્ત એજન્ડામાં ઉજ્જ વિષય વિના કમિટીની મીટિંગમાં વિચારણા માટે લેવામાં આવી હતી. નિષ્ણાત દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓ છતાં આવી દરખાસ્ત લેવામાં આવી હતી, અને દરખાસ્ત માત્ર લેવામાં જ નહોતી આવી, પરંતુ તેને મંજૂર કરવામાં આવી હતી. સેક્રેટરી, અધિક જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર તરફથી વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટને મળેલા પત્રવ્યવહાર તરફ પણ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં સદર ઓથોરિટીએ ધ્યાન દોર્યું છે કે જરૂર મંડળીઓની નોંધણી ભૂલભરેલી રીતે કરવામાં આવી છે

અને તેની સામે સુઓ મોટો, રજિસ્ટ્રાર (અપીલ) ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા અપીલ દાખલ કરવામાં આવી છે. સદર અપીલ તા. ૨૯.૦૯.૨૦૧૫ ના રોજ સુનાવણી માટે આવનાર છે. આ તરફ ધ્યાન દોરતા, વિદ્વાન સિનિયર વકીલે રજૂઆત કરી છે કે હુકમ કરનાર સત્તાધિકારી આ કોર્ટ સમક્ષ વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટના હુકમને પડકારવા આગળ આવ્યા નથી, પરંતુ માત્ર હુકમના લાભાર્થી નારાજ હોવાનો દાવો કરે છે અને હુકમને પડકાર્યો છે. વિદ્વાન વકીલે આ મુદ્દે સંબંધિત ચુકાદાઓ તરફ ધ્યાન દોર્યું છે. આ સંદર્ભમાં, એવું જણાવી શકાય કે અહીં વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) પર મજબૂત આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. સદર ચુકાદાના ફક્ત ૧૮ થી ૨૫ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું.

૭. વિદ્વાન વકીલ શ્રી પટેલે જવાબમાં રજૂઆત કરી છે કે કોર્ટ દ્વારા કેસના સંજોગો ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ચુકાદાને કાયદા તરીકે વાંચી શકાય નહીં. અધિનિયમની કલમ ૪ ની શરત તરફ પણ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું. તે ઉપરાંત, એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) માં એક જ વિસ્તારમાં કાર્યરત મંડળીને નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે અને તેની વિપરીત હાલના કેસમાં, પ્રતિવાદી મંડળીનો કાર્યક્ષેત્ર વિસ્તાર અલગ છે અને તે વાદીની મંડળીના વિસ્તારમાં વિસ્તરતો નથી કે કાર્યરત નથી. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે

મંડળીની રચના એ મૂળભૂત અધિકારનો ઉપયોગ છે. પાના નંબર ૧૬૬ પરના લેખિત જવાબના સંબંધિત ભાગ તરફ પણ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું. પાના નંબર ૧૭૩ તરફ પણ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું. એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે મોટાભાગની સૂચિત મંડળીની રચના સામે 'ના વાંધા પ્રમાણપત્ર' ઇશ્યૂ કરવામાં આવેલ છે. આવી હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને, વાદીનો કેસ સ્વીકારવો જોઈએ નહીં. વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) ને અલગ પાડતા, વિદ્વાન વકીલે રમેશભાઈ મગનભાઈ લાખાણી અને અન્ય વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય, ૨૦૧૧ (૪) જી.એલ.આર. ૨૮૭૭ ના કેસમાં આ કોર્ટના ચુકાદા તરફ ધ્યાન દોર્યું છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી પટેલે લાર્ક લેબોરેટરીઝ (ઇન્ડિયા) લિ., નવી દિલ્હી વિરુદ્ધ મેડિકો ઇન્ટરફાર્મા લિ., બરોડા ૨૦૦૩ (૪) જી.એલ.આર. ૨૮૨૦ ના કેસમાં આ કોર્ટના ચુકાદા તરફ પણ ધ્યાન દોર્યું છે.

૮. ટૂંકમાં કહીએ તો વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટના તારણો નીચેના મુદ્દાઓની આસપાસ ફરે છે :-

(એ) હાલના કેસની હકીકતોમાં ગુજરાત સહકારી મંડળી અધિનિયમ હેઠળ અપીલ દાખલ કરવી એ સમાન રીતે અસરકારક ઉપાય નથી (ફકરો ૪ અને ૪૭).

(બી) અધિનિયમની કલમ ૧૬૬ હેઠળ નોટિસ આપવી ફરજિયાત છે તે સ્વીકારી શકાય નહીં કારણ કે પડકારવામાં આવેલી કાર્યવાહી

ગેરકાયદેસર, શરૂઆતથી જ રદબાતલ હોવાનો દાવો કરવામાં આવ્યો છે (ફકરો ૪૨).

(સી) પ્રતિવાદીઓનો દાવો કે મંડળી રચવાનો અધિકાર એ મૂળભૂત અધિકારનો ઉપયોગ છે તે સ્વીકારી શકાય નહીં, કારણ કે આવો અધિકાર સંપૂર્ણ અધિકાર નથી અને તે વાજબી નિયંત્રણોને આધીન છે (ફકરો ૪૫ વગેરે).

(ડી) હાથ પરનો કેસ વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) માં આ કોર્ટ દ્વારા ફકરા ૧૮ થી ૨૫ અને ફકરા ૩૫ માં આપવામાં આવેલા નિર્દેશ દ્વારા આવરી લેવામાં આવ્યો છે.

(ઇ) પ્રથમદર્શી કેસ, સુવિધાનું સંતુલન અને ન પૂરી શકાય તેવું નુકસાન આ તમામ હાલના વાદીની તરફેણમાં છે (ફકરા ૫૧, ૫૨ અને ૫૩).

૯. હું પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની સામસામી રજૂઆતો ધ્યાને લઈશ.

૧૦. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા ગૌણ મુદ્દાઓ સિવાય, મારા મતે બે મુદ્દાઓ સંતુલન અને અંતિમ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જવાની ક્ષમતા ધરાવે છે, – પ્રથમ, જે કોર્ટના હુકમ સામે અપીલ કરવામાં આવી હોય તે કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા વિવેકાધીન હુકમમાં દખલગીરી કરવા માટે અપીલ કોર્ટની મર્યાદિત સત્તા અને અવકાશ વિશેનો સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત – બીજો – વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) માં

પ્રસ્થાપિત કાયદાનું પાલન. બીજા મુદ્દાને પહેલા ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે. જો જરૂરી હોય તો ત્યારબાદ ગૌણ મુદ્દાઓ ધ્યાને લઈ શકાય છે.

૧૦.૧. વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) માં (કોરમ : અકીલ કુરેશી, જે.) નીચે મુજબ પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે :-

"૧૮. આ પિટિશનોની સુનાવણી કરતી વખતે, એવું જાણવા મળ્યું છે કે સમાન વિસ્તારમાં સૂચિત મંડળીઓની નોંધણીનો વિરોધ કરતી હયાત મંડળીઓમાંથી મોટી સંખ્યામાં કેસો ઉદ્ભવે છે. જ્યારે નોંધણી સત્તાધિકારી આવી અરજીઓ પર વિચારણા કરી રહ્યા હોય, ત્યારે હયાત મંડળીઓને કોઈ સુનાવણીની તક આપવામાં આવતી નથી. આખરે, જ્યારે નવી મંડળીને નોંધણી આપવામાં આવે છે, ત્યારે હયાત મંડળીઓ આ મુદ્દાને અપીલ અને રિવિઝનમાં આગળ લઈ જાય છે. અપીલ અને રિવિઝન તેમના દાવા પર ધ્યાને લેવામાં આવે છે અને આ કોર્ટ પણ આવી મંડળીઓના દાવા પર પિટિશનો ધ્યાને લઈ રહી છે. આમ જરૂરિયાત તેમજ પ્રણાલિકા દ્વારા, નવી મંડળીને નોંધણી આપવા સામે પ્રશ્ન ઉઠાવવા અંગે આવી હયાત મંડળીઓના લોકસ સ્ટેન્ડીને માન્યતા આપવામાં આવી છે. જોકે આવી મંડળીઓને હરીફ મંડળીઓની અરજીઓ મંજૂર થતાં પહેલાં સાંભળવામાં આવવાનો કોઈ અધિકાર મળતો નથી. મારા મતે, આ થોડી વિરોધાભાસી પરિસ્થિતિ છે. જો કોઈ હયાત મંડળીને નવી મંડળીને અપાયેલી નોંધણી

સામે અપીલ કરવાનો અધિકાર હોય, તો નવી મંડળીની નોંધણી માટેની અરજી મંજૂર કરતા પહેલા આવી મંડળીને સાંભળવાનો અધિકાર પણ હોવો જોઈએ. આ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત રહેશે. આ વ્યાપક હિતમાં પણ હશે કારણ કે આવી મંડળી, શરૂઆતથી જ, નોંધણી સત્તાધિકારીની વિચારણા માટે રેકૉર્ડ પર સામગ્રી મૂકવાની સ્થિતિમાં હશે. જેમ કે પહેલેથી નોંધવામાં આવ્યું છે કે સદર અધિનિયમની કલમ ૪ જોગવાઈ કરે છે કે જો રજિસ્ટ્રારના મતે, મંડળીની નોંધણી કોઈપણ મંડળી પર પ્રતિકૂળ અસર કરી શકે છે, તો તેની નોંધણી કરવામાં આવશે નહીં. તા. ૧૮-૭-૨૦૦૩ ના સરકારી ઠરાવમાં આ પાસાને વધુ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું છે. તેમાં અન્ય બાબતોની સાથે એવી જોગવાઈ છે કે એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે સમાન ગામમાં સમાન શ્રેણીમાં એક કરતા વધુ મંડળી નોંધાયેલી ન હોવી જોઈએ. આ નિયમ અફર નથી અને સારા કારણોસર અપવાદો કરી શકાય છે ખાસ કરીને જો એવું જણાય કે અન્ય મંડળીની નોંધણી કરવાથી હયાત મંડળી પર કોઈ પ્રતિકૂળ અસર થશે નહીં. તેમ છતાં, હયાત મંડળીને રેકૉર્ડ પર સામગ્રી મૂકવાનો અને સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ એ પ્રસ્થાપિત કરવા માટે સાંભળવાનો અધિકાર હશે કે આવી નોંધણી આપવી જોઈએ નહીં.

૧૮.૧ બાબતના આ પાસાઓને ધ્યાનમાં લેતા, સમાન ક્ષેત્રમાં કાર્યરત હયાત મંડળીઓને તેમના વાંધાઓ ઉઠાવવાની પરવાનગી

આપવી અને સમાન ગામ/ગામોના જૂથમાં નવી મંડળીઓની અરજીઓ (તા. ૧૮-૭-૨૦૦૩ ના સદર સરકારી ઠરાવ હેઠળ આવરી લેવાયેલ) નોંધણી સત્તાધિકારી દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે તે પહેલાં તેમને સાંભળવા (રૂબરૂમાં જરૂરી નથી) યોગ્ય રહેશે.

૧૯. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિ જોકે, માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં જ ઊભી થશે જ્યાં પ્રાથમિક ગ્રામ્ય કક્ષાની મંડળીઓ નોંધણી માટે લડતી હોય. જોકે, વિવિધ સ્તરે મોટી સંખ્યામાં સહકારી મંડળીઓમાં આવી પરિસ્થિતિ ઊભી ન પણ થાય. આવા અન્ય કિસ્સાઓમાં પણ હયાત મંડળી પર પ્રતિકૂળ અસરનો પ્રશ્ન ઊભો થશે. જો નવી મંડળીની નોંધણી અંગે અંતિમ નિર્ણય લેતા પહેલા અસરગ્રસ્ત થવાની સંભાવના ધરાવતી અન્ય મંડળીઓના વાંધાઓ નોંધણી સત્તાધિકારી દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો તે ઇચ્છનીય રહેશે. ઉપરોક્ત હેતુ માટે, અંતિમ પ્રતિકૂળ અસરનો સામનો કરી શકે તેવી મંડળીને ઓળખવી શક્ય ન હોવાથી, એ યોગ્ય રહેશે કે નવી મંડળીની નોંધણી માટેની અરજી મળ્યા પછી નોંધણી સત્તાધિકારી આવી અરજીની નકલ ઓફિસમાં અગ્રણી સ્થાને ૧૦ દિવસના સમયગાળા માટે પ્રદર્શિત કરે, જેથી અન્ય મંડળીઓ જો કોઈ વાંધા હોય તો તે ઉઠાવી શકે. નોટિસના આવા પ્રદર્શનના પ્રતિભાવમાં, જો નોંધણી સત્તાધિકારી સમક્ષ કોઈ વાંધાઓ ઉઠાવવામાં આવે, તો નવી મંડળીની નોંધણી માટેની અરજી પર નિર્ણય લેતા પહેલા તેને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. જોકે, એ સ્પષ્ટ કરવામાં

આવે છે કે માત્ર વાંધાઓ ઉઠાવવાથી, વાંધો લેનારને આપમેળે સુનાવણીનો અથવા જે હુકમ પસાર થઈ શકે છે તેની સામે અપીલ કરવાનો અધિકાર મળશે નહીં અને આવા અધિકારો વ્યક્તિગત કેસોમાં ઊભી થતી હકીકતોના આધારે સંચાલિત થશે.

૨૦. મેં એ પણ નોંધ્યું છે કે જોકે લગભગ અચૂકપણે અપીલના હુકમો તેમજ રાજ્યના હુકમો સ્પીકિંગ ઓર્ડર હોય છે, પરંતુ મંડળીઓને નોંધણી આપતા કે નકારતા હુકમો કોઈ કારણો દર્શાવતા નથી.

૨૧. સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૬૩૮૧/૧૯૯૮ અને સંલગ્ન બાબતોમાં તા. ૫-૭-૨૦૦૬ ના ચુકાદામાં, આ કોર્ટે કારણો આપવાની આવશ્યકતાના સંદર્ભમાં નીચેના અવલોકનો કર્યા છે:

૬૧૭. ઉપરોક્ત ચર્ચાનો નિષ્કર્ષ એ હશે કે નોન-ગ્રાન્ટ-ઈન-એઈડ શાળાને ગ્રાન્ટ-ઈન-એઈડ શાળામાં રૂપાંતરિત કરવા માટેના વિશેષ કેસોની વિચારણા માટે સરકારને તેની નીતિ ઘડવા અને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે કહેવું જોઈએ. સામાવાળાઓએ ભવિષ્યમાં તમામ કિસ્સાઓમાં સમાનરૂપે આવી નીતિ લાગુ કરવી જોઈએ જે અલબત્ત બજેટ ફાળવણીને આધીન રહેશે. જોકે આનો અર્થ એ નથી કે આવી નીતિ સતત અથવા સ્થિર રહેવી જોઈએ. બદલાયેલા સંજોગો અપનાવવા માટે વિવિધ જરૂરિયાતોને પહોંચી

વળવા યોગ્ય વિચારણા માટે, સરકાર માટે અનુગામી જી.આર. મારફતે નીતિમાં સુધારો કરવાના વિકલ્પો હંમેશા ખુલ્લા રહેશે. કારણ કે એવું જણાયું છે કે આ અરજદારોના કિસ્સામાં, સામાવાળાઓ દ્વારા તેમની અરજીઓ વારંવાર માત્ર એ આધાર પર નકારી કાઢવામાં આવી છે કે તેઓ એક તબક્કે ગ્રાન્ટ ન મેળવવા માટે સંમત થયા હતા જ્યારે અન્ય સંસ્થાઓ જેમણે પણ આવી બાંધધરી આપી હતી તેમને ગ્રાન્ટ આપવામાં આવી હતી, મને એ યોગ્ય લાગે છે કે સરકારે ભવિષ્યમાં આવી અરજીઓની વિચારણા કરવા માટે તેના કારણો દર્શાવવા જોઈએ. આનાથી કોઈપણ ભેદભાવની શક્યતા ઓછી થશે અને ઉચ્ચ સત્તાધિકારીઓ અથવા કોર્ટને એવા કારણોની તપાસ કરવામાં સક્ષમ બનાવશે જે સરકાર અથવા તેના સત્તાધિકારીઓ દ્વારા આવા રૂપાંતરણને મંજૂર કરવામાં અથવા નકારવામાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હોય. તેથી, એ આવશ્યક રહેશે કે આવી અરજીઓ સાથે કામ કરતી વખતે, નિર્ણય લેતી વખતે અને તેનો નિકાલ કરતી વખતે, રૂપાંતરણ સ્વીકારતી વખતે કે નકારતી વખતે, સત્તાધિકારીઓએ તેના કારણો નોંધવા જોઈએ, ભલે તે ટૂંકા હોય. એ.આઈ.આર. ૧૯૭૮ એસ.સી. ૮૫૧ માં રિપોર્ટ થયેલા મોહિન્દર સિંહ વિરુદ્ધ મુખ્ય ચૂંટણી કમિશનરના કેસમાં નામદાર સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો નોંધી શકાય છે.

૬૮. બીજી સમાન સંબંધિત બાબત એ છે કે જ્યારે કોઈ વૈધાનિક હોદ્દાદાર અમુક આધારો પર હુકમ કરે છે, ત્યારે તેની માન્યતાનો નિર્ણય તેમાં

દર્શાવેલ કારણો દ્વારા થવો જોઈએ અને તેને સોગંદનામાના રૂપમાં અથવા અન્યથા નવા કારણો દ્વારા પૂરક બનાવી શકાય નહીં. નહિતર, શરૂઆતમાં ખામીયુક્ત હુકમ, પડકારને કારણે જ્યારે કોર્ટમાં આવે ત્યાં સુધીમાં, પાછળથી લાવવામાં આવેલા વધારાના આધારો દ્વારા માન્ય થઈ શકે છે. અમે અહીં ગોરધનદાસ ભાણજી (AIR ૧૯૫૨ SC ૧૬) (પાના નંબર ૧૮ પર) માં બોલ્યું જે. ના અવલોકનો તરફ ધ્યાન દોરી શકીએ છીએ:

"વૈધાનિક સત્તાના ઉપયોગમાં, જાહેરમાં કરાયેલા જાહેર હુકમોનો અર્થઘટન, હુકમ કરનાર અધિકારી દ્વારા પાછળથી આપવામાં આવેલા ખુલાસાઓના પ્રકાશમાં કરી શકાય નહીં કે તેમનો અર્થ શું હતો, અથવા તેમના મનમાં શું હતું, અથવા તેઓ શું કરવાનો ઇરાદો ધરાવતા હતા. જાહેર સત્તાધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા જાહેર હુકમો જાહેર અસર ધરાવવાના હેતુથી હોય છે અને તે જેમને ઉદ્દેશીને કરાયા હોય તેમના કાર્યો અને વર્તનને અસર કરવાના હેતુથી હોય છે અને હુકમમાં વપરાયેલી ભાષાના સંદર્ભમાં તેનું ઉદ્દેશ્યપૂર્વક અર્થઘટન થવું જોઈએ".

હુકમો કોઈ જૂના વાઈન જેવા નથી હોતા કે જે જૂના થતાં વધુ સારા બને છે. ?

૨૨. હાલના કેસમાં પણ, મને લાગે છે કે નોંધણી સત્તાધિકારીએ, નોંધણી આપવા અથવા નકારવાના કારણો, ભલે ટૂંકમાં હોય, નોંધવા જોઈએ.

આનાથી અરજીઓ પર નિર્ણય લેવામાં પારદર્શિતા સુનિશ્ચિત થશે અને ઉચ્ચ સત્તાધિકારી/કોર્ટને નોંધણી સત્તાધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમનું યોગ્ય રીતે મૂલ્યાંકન કરવામાં પણ સક્ષમ બનાવશે.

૨૩. સમાન વિસ્તારમાં બે સૂચિત મંડળીઓની એકસાથે આવેલી અરજીઓ અંગે વધુ એક પ્રશ્ન હજુ પણ વિચારણા માંગી લે છે. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, સત્તાધિકારીઓ કેટલીકવાર એવી અરજીને પ્રાધાન્ય આપવાની નીતિ અપનાવે છે જે સમયની દ્રષ્ટિએ વહેલી આવી હોય. કેટલીકવાર પાછળથી મળેલી અરજીઓ પર વહેલી વિચારણા કરવામાં આવે છે અને એકવાર નોંધણી મંજૂર થઈ જાય, હરીફ સૂચિત મંડળીની અરજીઓ આપમેળે નિષ્ફળ જાય છે. મારા મતે આ બંનેમાંથી કોઈ પણ નીતિ વ્યાજબી કે ન્યાયી નથી. માત્ર અરજીની તારીખને જ મહત્વ આપવું એ કાયદેસર રીતે માન્ય ગણાશે નહીં. તે જ સમયે હરીફ દાવાની વિચારણા કર્યા વિના એક મંડળીની અરજી મંજૂર કરવી એ સમાન રીતે અન્યાયી ગણાશે. આવા તમામ કિસ્સાઓમાં, નોંધણી માટેની અરજીની તારીખને નહીં, પરંતુ નોંધણી માટેના દાવાના ગુણદોષને પ્રાધાન્ય મળવું જોઈએ. તેથી નોંધણી સત્તાધિકારીએ આવા કિસ્સાઓમાં હરીફ દાવાઓને તોળવા પડશે અને એવી મંડળીને નોંધણી આપવી પડશે જે સહકારી સિદ્ધાંતોની સેવા કરવાની સૌથી વધુ સંભાવના ધરાવે છે અને ગામ કે વિસ્તારની વસ્તીના હિતમાં છે અને અન્યથા અધિનિયમ હેઠળની આવશ્યકતાઓને

પૂર્ણ કરે છે.

૨૪. કોર્ટના ધ્યાન પર એ પણ લાવવામાં આવ્યું છે કે કેટલાક કિસ્સાઓમાં મંડળીઓ ખેતીવાડી ઉત્પન્ન બજાર સમિતિઓ અથવા ફેડરલ મંડળીઓની ચૂંટણીઓ માટે મતદાર યાદીઓને વધારવાના એકમાત્ર હેતુથી બનાવવામાં અને નોંધવામાં આવે છે. આવી મંડળીઓ ચૂંટણી સમયે ફૂટી નીકળે છે પરંતુ તે બિલકુલ કાર્યરત હોતી નથી. આવી મંડળીઓની સતત નોંધણી નવી મંડળીઓના સર્જનને અટકાવે છે અને સહકારી ચળવળના પ્રસારને અવરોધે છે. મારા મતે, જો એવી મંડળીઓ હોય કે જે માત્ર કાગળ પર અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને વાસ્તવમાં કાર્યરત નથી, તો તેમની નોંધણી વહેલામાં વહેલી તકે રદ થવી જોઈએ. કોઈ નિષ્ક્રિય મંડળીને લોકોની જરૂરિયાત પૂરી કરવામાં ખરેખર રસ ધરાવતી નવી મંડળીના સર્જનને અટકાવવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં. તેથી, એ યોગ્ય રહેશે કે રજિસ્ટ્રાર કો-ઓપરેટિવ એ સુનિશ્ચિત કરે કે આ પ્રકારની ફરિયાદોની તાત્કાલિક તપાસ કરવામાં આવે અને કાયદા મુજબ જરૂરી જણાય તેવો યોગ્ય નિર્ણય લેવામાં આવે. આ હેતુ માટે, જો આવી ફરિયાદોની સંખ્યા મોટી હોય તો રજિસ્ટ્રાર એક ખાસ સેલ ઊભું કરવાનું પણ વિચારી શકે છે.

૨૫. આ સામાન્ય માર્ગદર્શિકાઓ અને નિર્દેશો સાથે, વ્યક્તિગત કેસો વિચારણા માટે હાથ ધરવા જરૂરી બનશે."

૧૧. ઉપરોક્ત અવતરણમાંથી, નીચેના મુદ્દાઓ ઉદ્ભવે છે.

(૧) સમાન વિસ્તારમાં સૂચિત મંડળીની નોંધણીનો વિરોધ કરતી હયાત મંડળીઓમાંથી મોટી સંખ્યામાં કેસો ઉદ્ભવે છે.

(૨) ઉપરોક્ત બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, જરૂરિયાત અને પ્રણાલિકા દ્વારા આવી મંડળીના લોકસ સ્ટેન્ડીને માન્યતા આપવામાં આવે છે.

(૩) જો હયાત મંડળીઓને અપીલ દાખલ કરવાનો અધિકાર હોય તો નવી મંડળીને નોંધણી આપવામાં આવે તે પહેલાં, આવી હયાત મંડળીને સાંભળવાનો અધિકાર હોવો જોઈએ.

(૪) આ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો સાથે પણ સુસંગત છે.

(૫) હયાત મંડળીઓને સુનાવણીનો અધિકાર આપવો એ અર્થમાં પણ વ્યાપક હિતમાં હશે કે નોંધણી સત્તાધિકારીને વિચારણા માટે તેની સમક્ષ સામગ્રીનો લાભ મળશે.

(૬) અધિનિયમની કલમ ૪ અને તા. ૧૮.૦૭.૨૦૦૩ નો સરકારી ઠરાવ પણ, એક રીતે, આ વિશે વાત કરે છે (a) જ્યારે કલમ ૪ કહે છે કે જો કોઈ મંડળી પર તેની પ્રતિકૂળ અસર થતી હોય તો નવી મંડળીની નોંધણી કરવી જોઈએ નહીં (b) ઉપરોક્ત સરકારી ઠરાવ કહે છે કે સમાન ગામ માટે, સમાન શ્રેણીની એક કરતા વધુ મંડળી નોંધાયેલી ન હોવી જોઈએ.

(૭) આ નિયમ એટલે કે સમાન ગામમાં સમાન શ્રેણીની એક કરતા વધુ

મંડળીને નોંધણી ન આપવી એ અફર નિયમ નથી. સારા કારણોસર આ નિયમનો અપવાદ સ્વીકાર્ય છે.

(૮) એક જ ગામમાં અને એક જ શ્રેણીમાં એક કરતા વધુ મંડળી હોઈ શકે છે, પરંતુ તે કિસ્સામાં નવી મંડળીની નોંધણી કરવા માટે, પ્રાથમિક વિચારણા એ રહેશે કે શું અન્ય મંડળીની નોંધણી કરવાથી કોઈ પ્રતિકૂળ અસર થવાની સંભાવના છે કે નહીં?

(૯) તે કિસ્સાઓમાં પણ, હયાત મંડળીને સાંભળવાનો અને નોંધણી સત્તાધિકારી સમક્ષ તેની વિચારણા માટે સામગ્રી મૂકવાનો અધિકાર હશે.

(૧૦) સુનાવણીના સ્વરૂપ માટે – ઉપર જણાવ્યા મુજબ – દરેક કિસ્સામાં તે રૂબરૂમાં હોવું જરૂરી નથી. તે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત છે.

(૧૧) સુનાવણીની તક, સિદ્ધાંતને ગ્રામ્ય કક્ષાની મંડળી સુધી મર્યાદિત રાખવાની જરૂર નથી.

(૧૨) પ્રતિકૂળ અસરનો પ્રશ્ન ગ્રામ્ય કક્ષાની મંડળીથી આગળ પણ ઊભો થઈ શકે છે. તેથી, સત્તાધિકારી નવી મંડળીની નોંધણી માટે અંતિમ નિર્ણય લે તે પહેલાં, એ ઇચ્છનીય છે કે આવી હયાત મંડળીના વાંધાઓ જો કોઈ હોય, તો તે પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે.

(૧૩) આ પાછળથી ઉદ્દેખિત મંડળીઓ માટે સુનાવણીની રીતોમાંથી એક આ મુજબ હોઈ શકે છે – નવી મંડળીની નોંધણી માટે આવી અરજી મળ્યા પછી, નોંધણી સત્તાધિકારીએ દસ દિવસ માટે અગ્રણી સ્થાને આવી અરજી

પ્રદર્શિત કરવી જોઈએ.

(૧૪) વાંધાઓ આમંત્રિત કરવાની ઉપરોક્ત રીત હયાત મંડળીઓને જો કોઈ વાંધા હોય તો તે ઉઠાવવા સક્ષમ બનાવશે.

(૧૫) એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે માત્ર આવા અધિકાર આપવાથી, તેનો અર્થ એવો નથી થતો કે રૂબરૂ સુનાવણી મળશે અથવા નોંધણી સત્તાધિકારીના નિર્ણય સામે વાંધો લેનારને અપીલ કરવાનો અધિકાર મળશે.

(૧૬) વાંધો મંજૂર કરવાનો કે નામંજૂર કરવાનો હુકમ નોન-સ્પીકિંગ ઓર્ડર ન હોવો જોઈએ.

(૧૭) કારણો નોંધવાના રહેશે. મોહિન્દર સિંહ વિરુદ્ધ મુખ્ય ચૂંટણી કમિશનર, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૮ એસ.સી. ૮૫૧ ના કેસમાં એપેક્સ કોર્ટના ચુકાદા પર આધાર રાખીને કારણો નોંધવાનું મહત્વ દર્શાવવામાં આવ્યું છે, જેણે બદલામાં કમિશનર ઓફ પોલીસ, બોમ્બે વિરુદ્ધ ગોરધનદાસ ભાણજી એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ એસ.સી. ૧૬ – બોઝ, જે ના ચુકાદાના કેસમાં એપેક્સ કોર્ટના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો.

(૧૮) કારણોની નોંધણી પારદર્શિતા સુનિશ્ચિત કરે છે.

(૧૯) એવા કિસ્સામાં જ્યાં સૂચિત નવી મંડળીની બે કે તેથી વધુ અરજીઓ સત્તાધિકારી સમક્ષ વિચારણા માટે એકસાથે આવે, ત્યારે અગ્રતાનો નિર્ણય અરજીની તારીખના આધારે નહીં, પરંતુ કેસ/અરજીના

ગુણદોષના આધારે લેવાવો જોઈએ.

(૨૦) અંતે, તેમાં કોર્ટ કહે છે કે અમારા ધ્યાન પર એ બાબત લાવવામાં આવી હતી કે કેટલીક મંડળીઓ માત્ર કાગળ પર જ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. તેઓ માત્ર મતદાર યાદીઓ વધારવા માટે જ બનાવવામાં અને નોંધવામાં આવે છે. તે કોર્ટ દ્વારા ફક્ત ૨૪ માં આ પાસાનો ટૂંકમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. કડક રીતે કહીએ તો, હાલનો કેસ તેના પર આધારિત હોવાથી, હું આ પાસાને અહીં જ છોડી દઉં છું.

૧૨. વિદ્વાન વકીલ શ્રી બી.એસ. પટેલે રજૂઆત કરી છે કે વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) પર રાખવામાં આવેલ મજબૂત આધાર ગેરવાજબી છે કારણ કે પાછળના કેસમાં, આ કેસને આ કોર્ટ દ્વારા અલગ પાડવામાં આવ્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આ પાછળના ચુકાદામાં લેવાયેલા દષ્ટિકોણને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ અને વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) માં લેવાયેલા દષ્ટિકોણને નહીં. વધુમાં, આ સંદર્ભે, એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આ સુસ્થાપિત છે કે ચુકાદાને કાયદા તરીકે વાંચવો જોઈએ નહીં.

૧૩. વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) નો પાછળના કેસમાં એટલે કે રમેશભાઈ મગનભાઈ લાખાણીના કેસ (ઉપર મુજબ) માં સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે તેવી રજૂઆત અંગે, એ સાચું છે કે તે કેસમાં કોર્ટે

વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) ને અલગ પાડ્યો હતો. વિદ્વાન વકીલ શ્રી પટેલની રજૂઆતને સમજવા માટે, રમેશભાઈ મગનભાઈ લાખાણીના કેસ (ઉપર મુજબ) નો ટૂંકો સંદર્ભ આપી શકાય છે.

૧૪. રમેશભાઈ મગનભાઈ લાખાણીના કેસ (ઉપર મુજબ) માં મંડળીના સભ્યોએ તેમની વ્યક્તિગત રૂએ આ કોર્ટ સમક્ષ ત્રણ પિટિશનો દાખલ કરી હતી. આ કોર્ટે સામાન્ય ચુકાદા દ્વારા ત્રણ પિટિશનોના જૂથનો નિર્ણય કર્યો છે. અરજદારોની મંડળી રાજકોટ જિલ્લાના ધોરાજી તાલુકાના પાટણવાવ, ચિચોડ અને કલાણા તરીકે ઓળખાતા વિસ્તારમાં કાર્યરત હતી. અરજદારોનો કેસ એવો હતો કે શાસક પક્ષે ધોરાજી અને રાજકોટની ખેતીવાડી ઉત્પન્ન બજાર સમિતિઓ અને અન્ય ફેડરલ સહકારી મંડળીઓ અને જિલ્લા સહકારી બેંક સહિતની વિવિધ સ્થાનિક સત્તામંડળોની મતદાર યાદી વધારવાના હેતુથી રાજકોટમાં વિવિધ ગામોમાં નવી સહકારી મંડળીઓની નોંધણી કરવાની કાર્યવાહી શરૂ કરી છે. અરજદારો દ્વારા એવો પણ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે વિવિધ ફેડરલ સહકારી મંડળીઓ અને અન્ય સંસ્થાઓમાં સત્તાનું સ્થાન કબજે કરીને તેમનો હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે શાસક રાજકીય પક્ષ દ્વારા સરકારી તંત્રનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. અરજદારોએ એવો પણ આક્ષેપ કર્યો છે કે પ્રતિવાદી નં. ૪ – મંડળીને વિવિધ ફેડરલ સહકારી મંડળીઓ અને જિલ્લા સહકારી બેંકમાં મતદાર યાદી વધારવાના હેતુથી નોંધણી આપવામાં આવી છે. આ કોર્ટે તે કેસમાં રેકૉર્ડ પરથી ઉદ્ભવતા વિવિધ "નિર્વિવાદ પાસાઓ" ને ઓળખી કાઢ્યા છે. કોર્ટ દ્વારા

ઓળખવામાં આવેલું આવું એક પાસું નીચે મુજબ છે :-

"૧૯ (vi) અરજદારોએ પ્રતિવાદી નં. ૪ ની નોંધણીને પડકારતી પિટિશન દાખલ કરવા માટે તેમની હયાત મંડળી પાસેથી કોઈ સત્તા મેળવી હોવાનો દાવો કર્યો નથી એટલું જ નહીં, પરંતુ તેઓએ તેમના વકીલો મારફતે એવું ચોક્કસ વલણ પણ અપનાવ્યું છે કે હયાત મંડળીના વ્યક્તિગત સભ્યોને વિસ્તારમાં નવી મંડળીની નોંધણીને પડકારવાનો લોકસ સ્ટેન્ડી અને અધિકાર છે. આમ, તે સ્પષ્ટ અને નિઃશંક બને છે કે અરજદારોએ તેમની વ્યક્તિગત રૂએ પિટિશનો દાખલ કરી છે અને તેમને હયાત મંડળી કે જેના વતી તેઓ નારાજ હોવાનો દાવો કરે છે તેનો કોઈ ટેકો નથી જેથી પ્રતિવાદી નં. ૪ - મંડળીની નોંધણીને પડકારી શકાય."

૧૫. આ પાસું રમેશભાઈ મગનભાઈ લાખાણીના કેસ (ઉપર મુજબ) ને હાલના કેસથી સ્પષ્ટ રીતે અલગ પાડે છે. હાથ પરના કેસમાં, મંડળીએ દાવો દાખલ કર્યો છે અને કોઈ વ્યક્તિગત સભ્યએ નહીં. આ કોર્ટે મુખ્યત્વે આ જ આધાર પર વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) ને અલગ તારવ્યો હતો. રમેશભાઈ મગનભાઈ લાખાણીના કેસ (ઉપર મુજબ) માં, અરજદારો દ્વારા વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) પર મજબૂત આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. કોર્ટે આ રજૂઆત ધ્યાનમાં લીધી અને વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) ને અલગ પાડ્યો. આ મુદ્દા પર કોર્ટે આ રીતે નિષ્કર્ષ કાઢ્યો;

"મારા મતે, આ ચુકાદો હયાત મંડળીઓના વ્યક્તિગત સભ્યોને નવી મંડળીઓની નોંધણીની દરખાસ્ત સામે વાંધો ઉઠાવવા અથવા સાંભળવાના કોઈ અધિકારને બિલકુલ માન્યતા આપતો નથી. આ કોર્ટના વિદ્વાન સિંગલ જજે ગુજરાત સહકારી મંડળી અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૪ ની જોગવાઈઓમાં માત્ર હયાત મંડળીઓના નોંધણી સત્તાધિકારીઓ દ્વારા વિચારણા કરવા માટેના વાંધાઓ દાખલ કરવાના અધિકારને વાંચ્યો છે, કારણ કે નોંધણી આપવા સામેની તેમની અપીલ, રિવિઝન અને રિટ પિટિશનો જરૂરિયાત અથવા પ્રણાલિકા દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. પરંતુ આ ચુકાદાના આધારે, હયાત મંડળીઓના વ્યક્તિગત સભ્યો કોઈ અધિકારોનો દાવો કરી શકતા નથી, જે વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા માત્ર હયાત મંડળીમાં જ માન્ય હોવાનું કહેવાય છે." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે).

૧૬. અરજદારો કે જેઓ દરેક કિસ્સામાં મંડળીના વ્યક્તિગત સભ્ય હતા તેઓ આ કોર્ટમાં દોડી આવ્યા હતા અને રમેશભાઈ મગનભાઈ લાખાણીના કેસ (ઉપર મુજબ) માં તેમની પિટિશનો રદ કરવામાં આવી હતી. તે ચુકાદો અપીલકર્તાને બહુ મદદ કરતો નથી.

૧૭. વિદ્વાન વકીલની અન્ય રજૂઆત એટલે કે ચુકાદાને કાયદા તરીકે વાંચવો જોઈએ નહીં તેનો વર્તમાન કેસમાં ખોટી રીતે આશરો લેવામાં આવ્યો છે. શ્રી પટેલની આ રજૂઆત પરથી જે પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે તે એ છે કે શું વછોલ દૂધ ઉત્પાદક

સહકારી મંડળી લિમિટેડનો કેસ (ઉપર મુજબ) પાછળના કેસોમાં અનુસરવા માટે બંધનકર્તા માર્ગદર્શિકા પ્રસ્થાપિત કરે છે કે કેમ – અને ચોક્કસ કહીએ તો, એવું માની લઈએ કે તે પ્રસ્થાપિત કરે છે, તો તે હેતુ માટે કાયદામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાની વિરુદ્ધ ચુકાદામાંથી ઉદ્ભવતી આવી માર્ગદર્શિકાઓની બંધનકર્તા પ્રકૃતિ શું છે.

૧૮.૧. આદર્શ કે સંપૂર્ણ કાયદો, જેની ભાષા દરેક પ્રકારના સંજોગો અને ભવિષ્યમાં ઊભી થઈ શકે તેવી કલ્પી શકાય તેવી અને ન કલ્પી શકાય તેવી પરિસ્થિતિની જરૂરિયાતને પૂરી કરે, તેનો મુસદ્દો તૈયાર કરવો અશક્ય છે. દરેક કાયદાકીય જોગવાઈઓમાં, ન્યાયાધીશો અથવા સત્તાધિકારીઓ પાસે થોડો કે વધુ વિવેકાધિકાર રહેલો હોય છે. આ ઉપરાંત, ન્યાયાધીશો કાયદો બનાવતા નથી તેવી અગાઉની માન્યતા લાંબા સમય પહેલા છોડી દેવામાં આવી છે. આ સંદર્ભમાં બંધનકર્તા ચુકાદામાંથી કેટલાક અવતરણો ઉપયોગી થઈ શકે છે.

૧૮.૨. અવતરણોનો સંદર્ભ લેતા પહેલાં, એ જણાવી શકાય કે ઉપરોક્ત રજૂઆત એ પ્રશ્ન ઊભો કરે છે કે શું સુપરિયર કોર્ટ ચુકાદા દ્વારા કાયદો ઘડે છે? આ એક રસપ્રદ મુદ્દો છે. એ સાચું છે કે વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) માં પ્રસ્થાપિત પદ્ધતિઓ, કડક શબ્દોમાં કહીએ તો, કાયદાકીય આવશ્યકતા નથી. વર્તમાન કેસના સંજોગોમાં, શું આ રજૂઆત સ્વીકાર્ય છે? કેટલાક અવતરણોનો સંદર્ભ મહત્વપૂર્ણ રહેશે.

૧૯. ચરણ લાલ સાહુ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એઆઈઆર ૧૯૯૦ એસસી ૧૪૮૦ ના કેસમાં, કોર્ટ ભોપાલ ગેસ ડિઝાસ્ટર (પ્રોસેસિંગ ઓફ કલેમ્સ) એક્ટ, ૧૯૮૫ ની વિવિધ જોગવાઈઓની માન્યતા પર વિચાર કરી રહી હતી. સદર કાયદાનો ઉદ્દેશ્ય પીડિતોને વળતર આપવાનો હતો. કાયદા દ્વારા સરકાર દ્વારા પીડિતોના દાવાઓ પોતાના હસ્તક લેવાની કાયદેસરતાને પડકારવામાં આવી હતી. વિચારણા માટે ઊભો થયેલ એક પ્રશ્ન વચગાળાનું વળતર ચૂકવવા અંગેનો હતો. કાયદો વચગાળાના વળતર માટે જોગવાઈ કરતો નથી. પ્રશ્ન એ ઊભો થયો કે આવી જોગવાઈઓની ગેરહાજરીમાં વચગાળાનું વળતર આપી શકાય કે નહીં? સબ્યસાચી મુખર્જી, સી.જે., જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લઈને એવો મત ધરાવતા હતા કે અધિનિયમની ભાષા અર્થઘટન કરવા માટે મૂકવામાં આવેલા પ્રયાસોનો વિરોધ કરતી નથી. વધુમાં, સંબંધિત જોગવાઈઓ અને અધિનિયમની યોજના સૂચવે છે કે અધિનિયમ આવી જવાબદારી ધરાવે છે. કોર્ટે અધિનિયમના અર્થઘટન માટે "રચનાત્મક અંતર્જ્ઞાન" નો અભિગમ અપનાવ્યો. સંબંધિત ફકરો નીચે મુજબ ટાંકી શકાય છે :-

"૧૦૧.જેમ વિદ્વાન એટર્ની જનરલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું છે, એ સાચું છે કે અધિનિયમમાં જ એવો કોઈ વાસ્તવિક શબ્દપ્રયોગ કરવામાં આવ્યો નથી જે અધિનિયમ હેઠળ આવી ફરજ અથવા જવાબદારી સ્પષ્ટપણે દર્શાવતો હોય કે સૂચવતો હોય. જોકે, આવી જવાબદારી સહજ છે અને અધિનિયમની ભાવનાનું યોગ્ય રીતે અર્થઘટન કરવાનો આધાર હોવો

જોઈએ. અમારા મતે, આ સાચો આધાર છે અને તે અધિનિયમની ભાવના સાથે સુસંગત રહેશે. જાણીતા શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ કરીએ તો તે 'મુખ્ય અવ્યક્ત પૂર્વધારણા' હોવી જોઈએ, જેના પર ભલે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું ન હોય, અધિનિયમ આગળ વધે છે. આ વચન અથવા પૂર્વધારણા પર જ રાજ્ય પોતાના પર દાવો આગળ વધારવા અને ચલાવવાનો અને પીડિતોને જાતે કાયદાની અદાલતોમાં જવાનો ઇનકાર કરવાનો અધિકાર અને જવાબદારી લેવા માટે ન્યાયી ઠરશે. જો તેને માત્ર આ રીતે વાંચવામાં આવે, તો જ તેને બંધારણીય રીતે માન્ય ગણી શકાય. એ ધ્યાનમાં રાખવું પડશે કે અધિનિયમની ભાષા આ અર્થઘટન સામે વિરોધ કરતી નથી પરંતુ તેનાથી વિપરીત, અધિનિયમની કલમ ૯, ૧૦ અને યોજના સૂચવે છે કે અધિનિયમ આવી જવાબદારી ધરાવે છે. જો તેને આ રીતે વાંચવામાં આવે, તો જ અધિનિયમના માળખામાં પ્રાણ પૂરી શકાય જે તેને અર્થપૂર્ણ અને હેતુપૂર્ણ બનાવે છે. તેથી અધિનિયમ આ રીતે વાંચવો જોઈએ. અધિનિયમના અર્થઘટનના આ અભિગમને કાયદેસર રીતે 'રચનાત્મક અંતર્જ્ઞાન' કહી શકાય, જે અમારા મતે, સંસદના અધિનિયમોને જોવાની સ્વીકાર્ય રીત છે. 'અધિનિયમની ભાવના' અથવા તે જે નુકસાન તરફ લક્ષ્ય રાખે છે તેની માત્રા (બંને સંસદના ઇરાદા માટે સમાનર્થી) શોધવાની સ્વતંત્રતા ઉદાર અર્થઘટનની શક્યતાને ખોલે છે "ન્યાયિક સત્તાની તે નાજુક અને મહત્વપૂર્ણ શાખા, જેની છૂટ જોખમી છે, જેનો ઇનકાર વિનાશક છે". આ સ્વતંત્રતા જોતાં આ એક દુર્લભ તક છે જોકે તેનો ક્યારેય દુરુપયોગ

ન થવો જોઈએ અને ન્યાયાધીશો માટે અધિનિયમ અપનાવવાનો અને તેને અર્થ આપવાનો, વ્યક્ત અને અવ્યક્ત, અને આમ સંસદના ઈરાદાનું અનુવાદ કરવાનો અને અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યને પૂર્ણ કરવાનો પડકાર છે. છેવટે, આ અધિનિયમ એવા પીડિતોને રાહત આપવા માટે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, જેઓ એવું માનવામાં આવતું હતું કે, તેમના પોતાના અધિકારો સ્થાપિત કરવા અને તેમના માટે લડવા માટે અસમર્થ હતા."

૨૦. એ જણાવી શકાય કે ભોપાલ ગેસ ડિઝાસ્ટરનો કેસ પાંચ ન્યાયાધીશોની બેંચ સમક્ષ વિચારણા માટે આવ્યો હતો. જોકે કેટલાક ન્યાયાધીશોએ અલગ સંમત અભિપ્રાય આપ્યો હતો, પરંતુ કોર્ટ નિષ્કર્ષમાં વિભાજિત નહોતી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એવું નથી કે ઉપર ટાંકવામાં આવેલ દૃષ્ટિકોણ કોર્ટનો "લઘુમતી" દૃષ્ટિકોણ છે.

૨૧. રતન ચંદ હીરા ચંદ વિરુદ્ધ અસ્કર નવાઝ જંગ, રિપોર્ટેડ ઇન (૧૯૯૧) ૩ એસસીસી ૬૭ ના ફક્ત ૧૭ અને ૧૮ નો નીચેનો અવતરણ પણ આપણને અર્થઘટનની યોગ્ય રીત વિશે સંકેત આપશે. જે સંદર્ભ માટે આ નિર્ણયનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે તે ધ્યાનમાં લેતા, તે કેસની હકીકતોનો સંદર્ભ આપવો જરૂરી નથી. તેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :—

"૧૭. હાઈકોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલા નિષ્કર્ષ સાથે હું આદરપૂર્વક સંમત છું.

એનો ઇનકાર કરી શકાતો નથી કે જે કરાર જાહેર હિતો અથવા જાહેર

કલ્યાણને ગુકસાન પહોંચાડવાનું વલણ ધરાવે છે તે જાહેર નીતિની વિરુદ્ધ છે. જાહેર હિતો અથવા કલ્યાણને ગુકસાન શું છે તે સમય અને સંજોગો પર આધારિત છે. જે સામાજિક માહોલમાં કરારનો અમલ થવાનો છે તે ગુકસાનની હકીકત, પ્રકૃતિ અને ડિગ્રી નક્કી કરશે. એવું દલીલ કરવું એ જાહેર નીતિના ખ્યાલની વિરુદ્ધ છે કે તે અપરિવર્તનશીલ છે, કારણ કે તે સમાજની બદલાતી જરૂરિયાતો સાથે બદલાવી જોઈએ. તે જરૂરિયાતો શું છે તે સમાજના પ્રબુદ્ધ વર્ગના સર્વસંમતિ મૂલ્ય-નિર્ણયો પર આધારિત રહેશે. આ મૂલ્યો કેટલીકવાર કાયદામાં સમાવિષ્ટ થઈ શકે છે, પરંતુ કેટલીકવાર ન પણ થાય. ધારાસભા વારંવાર બદલાતી જરૂરિયાતો અને મૂલ્યો સાથે ગતિ જાળવી રાખવામાં નિષ્ફળ જાય છે અને એ અપેક્ષા રાખવી પણ વાસ્તવિક નથી કે તેણે તમામ આકસ્મિકતાઓ અને ઘટનાઓ માટે જોગવાઈ કરી હશે. તેથી, આ ખામી ભરવા માટે અદાલતોએ આગળ આવવું એ માત્ર જરૂરી જ નહીં પરંતુ ફરજિયાત છે. જ્યારે અદાલતો આ કાર્ય કરે છે ત્યારે નિઃશંકપણે તેઓ ન્યાયિક રીતે કાયદો ઘડે છે. પરંતુ તે એક પ્રકારનો કાયદો છે જે તેમને કાયદાના ઉદ્દેશ્યને આગળ વધારવા અને સમાજના ધ્યેયોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ગર્ભિત રીતે સોંપવામાં આવ્યો છે. અથવા તેને નકારાત્મક રીતે કહીએ તો, કાયદાની નિષ્ફળતા અથવા સમાજના ધ્યેયો અને મૂલ્યોની વિકૃતિ અટકાવવા માટે. જ્યાં સુધી અદાલતો પોતાને સમાજના સિદ્ધાંતો સાથે બાંધી રાખે છે અને તેના માર્ગથી ભટકતી નથી, જ્યાં સુધી તેઓ સમયની અનુભવાયેલી જરૂરિયાતો પૂરી

પાડવાનો પ્રયાસ કરે છે અને તેમાં સુધારો કરતા નથી, ત્યાં સુધી આ સંદર્ભમાં તેમની ભૂમિકા આવકાર્ય હોવી જોઈએ." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે).

૨૧.૧. ત્યારબાદ ફક્ત ૧૮ ના પાછળના ભાગમાં, નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :-

"બધી અદાલતોએ કોઈને કોઈ સમયે જે છે અને જે કરવાનો ઇરાદો છે તે વચ્ચેનું અંતર ભરવાની જરૂરિયાત અનુભવી છે. આવા સંજોગોમાં અદાલતો પોતાની ફરજમાંથી છટકી શકે નહીં અને અંતર ભરવાનો ઇનકાર કરી શકે નહીં. આ ફરજ નિભાવવામાં તેઓ સમાજ પર તેમના મૂલ્ય-નિર્ણયો થોપતા નથી. તેઓ પ્રવર્તમાન મૂલ્યોનો આદર કરે છે અને સ્વીકારે છે, અને તેમની પાસેથી જે અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે તે કરે છે. બીજી બાજુ, અદાલતો તેમની ફરજમાં નિષ્ફળ જશે જો તેઓ સમયની માંગ મુજબ વર્તશે નહીં અને કાયદા અથવા દસ્તાવેજ અથવા કોઈ વ્યક્તિના કાર્યના એવા અર્થઘટનને લાચારીથી મંજૂરી આપશે જે સામાજિક ધ્યેયોને ઉથલાવી દેવા અને જાહેર હિતને જોખમમાં મૂકવા માટે નિશ્ચિત છે." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે).

૨૨. ૧૯૭૫ સપ્તી. એસસીસી ૧ માં રિપોર્ટ થયેલા ઈન્દિરા નેહરુ ગાંધી વિરુદ્ધ રાજ નારાયણના કેસમાં રે, સીજે દ્વારા લેવામાં આવેલા દૃષ્ટિકોણનો સંદર્ભ આપી

શકાય છે. ફરિયાદ ૩૩ માં, નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :-

"૩૩.કાયદાનું સર્જન એ કાયદાનો અમલ છે. કાનૂની માપદંડનું સર્જન સામાન્ય રીતે તેના સર્જનનું નિયમન કરતા ઉચ્ચ માપદંડનો અમલ છે. ઉચ્ચ માપદંડનો અમલ એ ઉચ્ચ માપદંડ દ્વારા નક્કી કરાયેલ નીચલા માપદંડનું સર્જન છે. ન્યાયિક નિર્ણય એ એક એવું કાર્ય છે જેના દ્વારા એક સામાન્ય માપદંડ, એક કાયદો લાગુ કરવામાં આવે છે પરંતુ તે જ સમયે સંઘર્ષમાં રહેલા એક અથવા બંને પક્ષકારોને બંધનકર્તા વ્યક્તિગત માપદંડ બનાવવામાં આવે છે. કાયદો ઘડવો એ કાયદાનું સર્જન છે. તેને ધ્યાનમાં લેવું એ કાયદાનો અમલ છે. ઉચ્ચ માપદંડ એ અંગ અને પ્રક્રિયા નક્કી કરી શકે છે જેના દ્વારા નીચલો માપદંડ અને નીચલા માપદંડની સામગ્રી બનાવવામાં આવે છે. એવા માપદંડ માટે જેનું સર્જન અન્ય માપદંડ દ્વારા બિલકુલ નક્કી કરવામાં આવતું નથી તે અન્ય કાનૂની વ્યવસ્થાનું હોઈ શકતું નથી. માપદંડ બનાવનાર વ્યક્તિને કાનૂની સમુદાયના અંગ તરીકે ગણી શકાય નહીં, તેનું માપદંડ બનાવવાનું કાર્ય સમુદાયને આભારી હોઈ શકે નહીં, સિવાય કે કાર્ય કરવામાં તે સમુદાયની રચના કરતા કાનૂની વ્યવસ્થાના માપદંડ લાગુ કરે. દરેક કાયદો બનાવનાર કાર્ય કાયદો-લાગુ કરનાર કાર્ય હોવું જોઈએ. કાનૂની વ્યવસ્થા અથવા તેના દ્વારા રચાયેલા સમુદાયનું કાર્ય બનવા માટે તેણે કાર્યની પહેલાના માપદંડનો અમલ કરવો જોઈએ. બે પક્ષો વચ્ચેના વિવાદનું નિરાકરણ કરતી વખતે, અદાલત

સામાન્ય માપદંડ અથવા વૈધાનિક અથવા રૂઢિગત કાયદો લાગુ કરે છે. એક સાથે, અદાલત વ્યક્તિગત માપદંડ બનાવે છે જે જોગવાઈ કરે છે કે કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિ સામે ચોક્કસ મંજૂરીનો અમલ કરવામાં આવશે. વ્યક્તિગત માપદંડ સામાન્ય માપદંડ સાથે સંબંધિત છે જેમ કે કાયદો બંધારણ સાથે સંબંધિત છે. આમ ન્યાયિક કાર્ય કાયદો ઘડવા જેવું છે, કાયદાનું સર્જન અને અમલ બંને છે. ન્યાયિક કાર્ય સામાન્ય રીતે પ્રક્રિયા અને બનાવવાના માપદંડની સામગ્રી બંને અંગેના સામાન્ય માપદંડો દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે, જ્યારે કાયદા ઘડવાનું સામાન્ય રીતે બંધારણ દ્વારા માત્ર અગાઉના સંદર્ભમાં નક્કી કરવામાં આવે છે." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે).

૨૩. (૧૯૮૯) ૨ એસસીસી ૭૫૪ માં રિપોર્ટ થયેલા યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ રઘુબીર સિંહનો સંદર્ભ પણ આપી શકાય છે. તેમાં, કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે કે :-

".....પહેલા એ બાબતે વિવાદ થતો હતો કે ન્યાયાધીશો કાયદો બનાવે છે. આજે, તેમાં કોઈ શંકા નથી કે નાગરિકોના જીવનને સંચાલિત કરતા અને રાજ્યના કાર્યોનું નિયમન કરતા કાયદાનો નોંધપાત્ર હિસ્સો ઉચ્ચ અદાલતોના ચુકાદાઓમાંથી ઉદ્ભવે છે."

૨૩.૧. ત્યારબાદ "જજીસ એઝ અ લો મેકર" પુસ્તકમાં દર્શાવ્યા મુજબ લોર્ડ

રીડના પ્રખ્યાત કથન પર આધાર રાખીને, કોર્ટે નીચે મુજબ ટાંક્યું છે :-

"એક સમય એવો હતો, જ્યારે એવું સૂચવવું લગભગ અશોભનીય માનવામાં આવતું હતું કે ન્યાયાધીશો કાયદો બનાવે છે – તેઓ માત્ર તેની જાહેરાત કરે છે.... પરંતુ અમે હવે પરીકથાઓમાં માનતા નથી."

૨૩.૨. ઉચ્ચ અદાલતના ન્યાયાધીશો કેસનો નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં કાયદો પ્રસ્થાપિત કરે છે તે કાયદાની સ્વીકૃત અને માન્ય રીત છે. તેને ઇન્ટરસ્ટિશિયલ લો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. વિવિધ ન્યાયાધીશોના ઉપરોક્ત અવતરણો એક રીતે ઇન્ટરસ્ટિશિયલ ન્યાયિક કાયદા નિર્માણના પાસાઓના ઉદાહરણો છે.

૨૪. અન્યથા પણ, અત્રે ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રશ્નના સંદર્ભમાં, એવી રજૂઆત કે ચુકાદાને કાયદા તરીકે વાંચવો જોઈએ નહીં તે ગેરવાજબી છે. એપેક્સ કોર્ટના – ચુકાદાને કાયદા તરીકે વાંચવો જોઈએ નહીં – પરના કેટલાક ચુકાદાઓનો ઝડપી સંદર્ભ દર્શાવે છે કે આ રજૂઆત ગેરવાજબી છે.

–ચુકાદાને તે હકીકતોના સંદર્ભમાં સમજવો જોઈએ જેના આધારે અપલોકન કરવામાં આવ્યું હોય. (રાજીન્દર સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૨૦૦૭ એસ.સી. ૨૭૮૬).

–ચુકાદાના 'અર્થઘટન' માટે, તેને સંપૂર્ણ રીતે વાંચવો જોઈએ. (નાયર

સર્વિસ સોસાયટી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ કેરળ (૨૦૦૭) ૪ એસ.સી.સી. ૧).
(ફકરો ૨૬).

–એકલવાયા જોવા મળતી લીટી અથવા શબ્દને વાંચવાની અને
અવલોકનને અલગ અર્થ આપવાની પરવાનગી નથી. (પ્રભા શંકર દુબે
વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ મધ્ય પ્રદેશ એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૪૮૬).

૨૫. મેસર્સ એસ્કોર્ટ્સ જેસીબી લિમિટેડ વિરુદ્ધ કમિશનર ઓફ સેન્ટ્રલ
એક્સાઈઝ (૨૦૦૪) ૮ એસસીસી ૩૩૫ ના ફકરા ૮ અને ૧૦ નું માત્ર વાંચન,
જેમાં કોર્ટના ચુકાદાને કાયદા તરીકે અર્થઘટન ન કરવા જોઈએ તેવી આ રજૂઆત
સાથે ખાસ રીતે કામ પાર પાડવામાં આવ્યું છે, તે દર્શાવશે કે વર્તમાન ચર્ચાના
સંદર્ભમાં આ દલીલ ગેરવાજબી છે. વધુમાં, સામાન્ય રીતે કહીએ તો જ્યારે સામા
પક્ષ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલ ચુકાદો આપેલા કેસની ખાસ અથવા વિશિષ્ટ
હકીકતો પર આપવામાં આવ્યો હોય ત્યારે આ રજૂઆતનો આશરો લેવામાં આવે
છે. ટૂંકમાં, વર્તમાન કેસના સંજોગોમાં, આ રજૂઆત ગેરવાજબી છે.

૨૬. હવે કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા વિવેકાધીન હુકમ સામેની અપીલમાં
દખલગીરી કરવાની મર્યાદિત સત્તા અને અવકાશ વિશે, સિદ્ધાંતો ખૂબ જ સારી
રીતે સુસ્થાપિત છે. જ્યાં સુધી, પડકારવામાં આવેલ હુકમ વિફૂત ન હોય અથવા
બંધનકર્તા નિર્ણયની વિરુદ્ધ ન હોય અથવા આવા જ કોઈ આધાર પર હુકમ
દૂષિત ન હોય, ત્યાં સુધી અપીલ કોર્ટ વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા

વિવેકાધીન હુકમમાં દખલગીરી કરી શકે નહીં. વૈકલ્પિક દષ્ટિકોણ શક્ય છે તેવા માત્ર આધાર પર દખલગીરી સ્વીકાર્ય નથી. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ ગમે તે રીતે હોઈ શકે છે. અપીલમાં દખલગીરી એકદમ મર્યાદિત હોય છે. આ સંદર્ભમાં, સ્કાયલાઈન એજ્યુકેશન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ (પ્રાઇવેટ) લિમિટેડ વિરુદ્ધ એસ.એલ. વાસવાણી અને અન્ય, એઆઈઆર ૨૦૧૦ એસસી ૩૨૨૧ નો સંદર્ભ આપી શકાય છે.

૨૭. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા દલીલો પૂર્ણ થયા પછી, અપીલકર્તા તરફથી શ્રી પટેલે અપીલકર્તાઓમાંના એકનું વધારાનું સોગંદનામું રજૂ કર્યું છે. તેની નકલ સામા પક્ષને આપવામાં આવી છે. અપીલકર્તાનું કહેવું એમ છે કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટના હુકમ પછી, સામાવાળા દ્વારા એક દસ્તાવેજ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં પેટા-નિયમોમાં સુધારા દ્વારા વાદીની મંડળીના કાર્યક્ષેત્રમાં વધારાને રેકૉર્ડ પર લાવવાની માંગ કરવામાં આવી છે. એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે સામાવાળા મંડળીના કાર્યક્ષેત્રના આવા કથિત વધારા છતાં, જરૂર નવી નોંધાયેલી મંડળીઓમાંથી અડધી મંડળીઓ વાદીની મંડળીના કાર્યક્ષેત્રની બહાર રહે છે. તેથી, હયાત મંડળી પર પ્રતિકૂળ અસરની કોઈ સંભાવના નથી.

૨૭.૧. વધારાનું સોગંદનામું રજૂ કરવા સિવાય, પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોએ વધારાના સોગંદનામાના સંદર્ભમાં કોર્ટને કોઈ રજૂઆત કરી નથી. એ યાદ કરી શકાય કે સુનાવણી સમયે અરજદારના વિદ્વાન વકીલની એક રજૂઆત એવી હતી કે વાદીની મંડળી પર કોઈ પ્રતિકૂળ અસર થવાની સંભાવના

નથી, તેથી, વાદીની ફરિયાદ ગેરવાજબી છે અને વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડનો કેસ (ઉપર મુજબ), વાદીને મદદ કરતો નથી. આ રજૂઆત સ્વીકારવા માટે ખૂબ જ વિશાળ છે. વછોલ દૂધ ઉત્પાદક સહકારી મંડળી લિમિટેડના કેસ (ઉપર મુજબ) માં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે દરેક કેસમાં હયાત મંડળીને નોટિસ જારી કરવાનું અને તક આપવાનું હયાત મંડળીના કાર્યક્ષેત્ર પૂરતું મર્યાદિત રાખવાની જરૂર નથી. કસોટી એ હયાત મંડળી પર પ્રતિકૂળ અસરની સંભાવના છે. વાસ્તવમાં હયાત મંડળી પર પ્રતિકૂળ અસર થશે કે કેમ તે કોર્ટ માટે નક્કી કરવું મુશ્કેલ છે અને તે પણ વચગાળાના તબક્કે. તે સત્તાધિકારીએ નક્કી કરવાનું છે. કાર્યક્ષેત્ર વિસ્તાર અને અન્ય સંબંધિત વિચારણાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, સત્તાધિકારી હાલના અપીલકર્તાની તરફેણમાં નિષ્કર્ષ પર આવી શકે છે. પરંતુ અપીલકર્તા દ્વારા મોટે ભાગે જે પ્રશ્નનો જવાબ આપવામાં આવ્યો નથી તે એ છે કે શા માટે લગભગ બધી અરજીઓ મીટિંગમાં વિચારણા માટે લેવામાં આવી જેમાં, મોટાભાગની મંડળીઓના સંબંધમાં, વિષય એજન્ડા પર ન હતો. આવી રીતે વિચારણા માટે અરજી લેવી અને તેને છૂપી રીતે મંજૂરી આપવી, એ વિચારણા માટેનો કેસ બનાવે છે. આનો કોઈ જવાબ નથી. એ પણ નોંધવું જોઈએ કે જરૂર મંડળીઓને મંજૂરી આપ્યા પછી, સત્તાધિકારીએ નોંધણી રદ કરવા માટે સુઓ મોટો કાર્યવાહી શરૂ કરી છે. આ કાર્યવાહી પડતર છે. આવી હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને, નવી હયાત મંડળીનું કાર્યક્ષેત્ર એક અર્થમાં ગોંધા બની જાય છે.

૨૮. હવે ગૌણ મુદ્દાઓનો સંક્ષિપ્ત સંદર્ભ આપી શકાય. ૨૦૧૧ ના ૯૭ માં બંધારણીય સુધારા પર આધાર રાખીને, એ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ભાગ-III માં અનુચ્છેદ ૧૯ ખંડ (૧) અને પેટા-ખંડ (૮) માં 'સહકારી' શબ્દ ઉમેરવામાં આવ્યો છે. આ સુધારાને ધ્યાનમાં રાખીને, પ્રતિવાદીઓને મંડળી રચવાનો મૂળભૂત અધિકાર છે. આ દલીલ પોતે જ અપીલકર્તાને વધારે મદદ કરી શકે નહીં. એ સાચું છે કે મંડળી રચવાના અધિકારને મૂળભૂત અધિકાર તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે. એ પણ સાચું છે કે પક્ષકારની તરફેણમાં આવા વજનદાર અધિકારની હાજરીને ધ્યાનમાં રાખીને, સામા પક્ષના અન્ય અધિકારો અને વાંધાઓ વગેરે ગૌણ બની જશે. પરંતુ માત્ર એટલો દાવો કરવો કે પ્રતિવાદીને મૂળભૂત અધિકાર છે તે ક્યાંય લઈ જતો નથી. વિચારણા માટે કેસ બનાવવા માટે, એ વધુ દર્શાવવું પડશે કે પક્ષકાર દ્વારા દર્શાવ્યા મુજબની રીતમાં, તેના મૂળભૂત અધિકારના ભોગવટામાં ઉલ્લંઘન અથવા જોખમ છે. વાદી દ્વારા દાવો દાખલ કરવાને જ મૂળભૂત અધિકારના ભોગવટા માટે જોખમ તરીકે દર્શાવી શકાય નહીં. આ ઉપરાંત, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ એક અર્થમાં એવું ઠરાવવામાં સાચી છે કે મંડળી રચવાનો મૂળભૂત અધિકાર સંપૂર્ણ નથી અને તે વાજબી નિયંત્રણોને આધીન છે. કલમ ૪ ની શરત એવું પ્રસ્થાપિત કરે છે કે નવી મંડળીની નોંધણી કરવામાં આવશે નહીં જો આવી "નોંધણીની કોઈપણ અન્ય મંડળી પર પ્રતિકૂળ અસર થઈ શકે". આ શરતની માન્યતા પડકાર હેઠળ નથી. વિદ્વાન સિનિયર વકીલ શ્રી કવિનાએ યોગ્ય રીતે દર્શાવ્યું છે કે પ્રતિવાદીના મંડળી રચવાના અધિકારને કાયદાની બહાર ધ્યાનમાં લેવાનો નથી. ટૂંકમાં, જો

મૂળભૂત અધિકારના અસ્તિત્વની દલીલ કાર્યવાહીમાં બચાવ તરીકે ઉઠાવવામાં ન આવી હોત તો તે વધુ યોગ્ય હોત.

૨૯. અન્ય મુદ્દા અંગે, એટલે કે વૈધાનિક નોટિસના બાધ અને સિવિલ કોર્ટની હકૂમત અંગે પણ વિદ્વાન વકીલ શ્રી પટેલ દ્વારા ભારપૂર્વક આગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો, જોકે, ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, આ મુદ્દા પર વિદ્વાન વકીલની રજૂઆત સ્વીકારવી શક્ય નથી. વૈધાનિક નોટિસની જરૂરિયાત અને સિવિલ કોર્ટની હકૂમતને લગતો કાયદો હવે એકદમ સારી રીતે સુસ્થાપિત છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે આ દલીલને નકારી કાઢવામાં કોઈ ભૂલ કરી નથી. વાદી પાસે કોઈ લોકસ સ્ટેન્ડી નથી અને તેઓ 'નારાજ વ્યક્તિઓ' નથી તેવી રજૂઆત અંગે, આ દલીલ સ્વીકારવા માટે ખૂબ જ વિશાળ છે. રિટ પિટિશનથી વિપરીત, વાદી ખૂબ જ સરળતાથી લોકસ સ્ટેન્ડી પ્રાપ્ત કરે છે. એકવાર, વાદી દ્વારા દાવો કરવાનું કારણ સ્વીકાર્ય રીતે ભારપૂર્વક જણાવવામાં આવે છે.

ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, અપીલ નિષ્ફળ જાય છે.

મુખ્ય અપીલમાં પસાર કરાયેલા હુકમને ધ્યાનમાં રાખીને, હાલની સિવિલ એપિલિકેશન તદ્દનુસાર નિકાલ પામેલી ગણાય છે.

(આર.ડી.કોઠારી, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.